

Kołodziejczyk, Arkadiusz

„17 września 1939 roku na Podlasiu. Materiały z sesji popularnonaukowej zorganizowanej w październiku 1989 r.”, red. J. Fliński, Biała Podlaska 1990 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 82/3-4, 559-560

1991

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

ponadto powołuje się na materiały czternastu innych archiwów i bibliotek, ma 34 relacje nagrane i autoryzowane. Prasę poznańską i po części warszawską przerobił za okres prezydentury. Dział „Opracowania i wspomnienia” w bibliografii na końcu tomu zawiera kilkadziesiąt pozycji, w tym kilkanaście własnych, wcześniej ogłoszonych przyczynków do życiorysu Ratajskiego.

Jest to życiorys zwięzły, żywo napisany, ilustrowany licznymi fotografiami. Życiorys – można rzec – dytyrambiczny. Ratajski jawi się nam jako kontynuator szczytnej tradycji wielkopolskich społeczników, Marcinkowskich, Cegielskich i Wawrzyniaków – szczęśliwszym od nich, bo wcielającym w życie ich wskazania już w Polsce niepodległej. Energii i śmiałości Ratajskiego przypisuje autor spektakularny rozwój miasta Poznania w pierwszych latach niepodległości, aż po niewątpliwy sukces „Pewuki”, w przededniu światowego kryzysu. Ów kryzys przyniósł miastu kłopoty finansowe – w tym rozdziale autor akcentuje zabiegi Ratajskiego około przyścia z pomocą bezrobotnym i bezdomnym. Z krótkotrwałego okresu ministerstwa Ratajskiego przypomina znaną wówczas anegdotę o „Cyrylu bez metody”, przyznaje, że się słabo orientował w zaognionych wtedy stosunkach na Kresach Wschodnich, ale podkreśla także, iż jego bohater objął stanowisko rządowe bez przekonania i opuścił je bez żalu. Przypomina, że 4 września 1939 roku objął raz jeszcze prezydenturę miasta Poznania, w chwili gdy ewakuowało się żeń wojsko i policja; że utrzymał w mieście spokój i wytrwał na Ratuszu dziesięć dni, do chwili usunięcia przez hitlerowskiego okupanta. Pisząc o służbie Ratajskiego w Polsce podziemnej zwraca uwagę na poprawne stosunki, jakie łączyły go z gen. Grottem-Roweckim, mimo przejściowych zatargów.

Króciutka ta opowieść nie mogła wejść w szczegóły gospodarki miasta Poznania lat międzywojennych, ani też rozwikłać meandrow politycznych rywalizacji w okupowanej Warszawie. Autor chciał przypomnieć szerszej publiczności zapomnianą postać poznańskiego społecznika, niewątpliwie zasłużonego dla miasta, którym gospodarzył. Czy ten heroicznie stylizowany wizerunek ostoi się w świetle szczegółowszych badań – być może przyszłość okaże.

S. K.

17 września 1939 roku na Podlasiu. Materiały z sesji popularnonaukowej zorganizowanej w październiku 1989 r., pod red. J. F l i s i ń s k i e g o, Biała Podlaska 1990, s. 83.

Temat zakazany do niedawna, jakim była zapoczątkowana 17 września 1939 agresja sowiecka na Polskę, znalazł odbicie w wielu publikacjach o charakterze naukowym, popularnonaukowym i wspomnieniowym. Próbę regionalnego ujęcia tej problematyki prezentują materiały sesji „17 września 1939 roku na Podlasiu”, opublikowane przez Wojewódzką i Miejską Bibliotekę Publiczną w Białej Podlaskiej.

Publikację otwiera referat Andrzeja A j n e n k i e l a, „Stosunki polsko-sowieckie a pakt Ribbentrop-Mołotow”, omawiający genezę i dyplomatycznie – międzynarodowe uwarunkowania sowieckiej agresji na Polskę we wrześniu 1939 r. Henryk M i e r z w i ń s k i przedstawił zarys działań wojennych Samodzielnej Grupy Operacyjnej „Polesie” dowodzonej przez gen. Franciszka Kleeberga, począwszy od jej walk z oddziałami sowieckimi na terenach zabużańskich, na bitwie pod Kockiem kończąc. W końcowej części artykułu autor wyliczył znane mu miejsca spoczynku kleberczyków poległych w walkach z jednostkami sowieckimi na terenie południowego Podlasia: m. in. cmentarze w Jabłoni, Milanowie, Paszenkach, Połoskach, Porosiukach, Radczach, Wisznicach oraz w walkach z Niemcami. W kolejnym artykule Janusz G m i t r u k pokusił się o analizę polityki władz sowieckich na wschodnich ziemiach II Rzeczypospolitej w okresie od 17 września 1939 do 21 czerwca 1941. Podstawową bazę źródłową artykułu stanowią dokumenty i raporty ze zbioru prof. Stanisława Kota przechowywanego w Archiwum Zakładu Historii Ruchu Ludowego w Warszawie.

Jerzy I z d e b s k i omówił sytuację militarną pomiędzy Wisłą i Bugiem po 15 września 1939, przedstawiając m. in. zasięg sowieckiego marszu w kierunku Warszawy (zajęcie Siedlec, Sokołowa) i przebieg pertraktacji niemiecko-sowieckich 5 października 1939 w Mińsku Mazowieckim. Swoje ustalenia oparł głównie na źródłach niemieckich z Mikrofilmów Aleksandryjskich. Jerzy S r o k a zapoznał czytelników z krótkim okresem okupacji Białej Podlaskiej przez Armię Czerwoną (25 września — 9 października 1939), wskazując na niechlubne zachowanie przedstawicieli narodowości żydowskiej i godną, w zdecydowanej większości, postawę społeczeństwa polskiego, stosowanie biernego oporu i niechęć do współpracy z tymczasowymi władzami okupacyjnymi, rekwizycje i pospolite rabunki wojsk sowieckich. W następnym szkicu ksiądz Roman S o s z y ń s k i zawarł refleksje nad agresją sowiecką w perspektywie dziejowych stosunków polsko-rosyjskich, stwierdzając m. in., że „17 września 1939 r. [był] dniem krzywdy, a postępowanie Rosji Radzieckiej dokładnie pasowało do jej linii postępowania ze słabszymi narodami, jaką stosowała przez długie wieki Rosja carów”. W ostatnim szkicu Tomasz D e m i d o w i c z omówił ciekawe źródło historyczne do tego okresu, jakim jest „Prawda Białej Podlaskiej” — polskojęzyczny organ prasowy Tymczasowego Zarządu Miasta i Powiatu, której dwa numery ukazały się 30 września i 2 października 1939, stanowiąc propagandowe narzędzie okupacyjnych władz cywilnych.

Oceniając publikację z punktu widzenia wartości naukowych i popularyzatorskich, należy podkreślić zbytnią powierzchowność przeprowadzonych kwerend źródłowych, na co wskazują przypisy (lub ich zupełny brak) i wyrazić nadzieję, że problematyka ta znajdzie odpowiednie miejsce w dalszych badaniach oraz publikacjach.

A. K.

Der Zweite Weltkrieg. Analysen — Grundzüge — Forschungsbilanz. Im Auftrag des Militärgeschichtlichen Forschungsamtes hrsg. von Wolfgang M i c h a l k a, Piper Verlag, München 1989, s. XVI, 878.

Praca przygotowana została na 50 rocznicę rozpoczęcia II wojny światowej z inicjatywy Militärgeschichtliche Forschungsamt we Freiburgu. Jest to zbiór 56 artykułów, opracowanych przez 54 historyków, nie tylko niemieckich (wśród zagranicznych autorów także Marian Z g ó r n i a k i Czesław M a d a j c z y k). Pomimo dużego zróżnicowania autorów, tak pod względem doświadczenia badawczego, jak i wieku (najstarszy — rocznik 1921, najmłodszy — 1960) udało się osiągnąć reprezentatywne podsumowanie badań nad dziejami II wojny światowej, przedstawiając jej aspekty polityczno-ideologiczne, gospodarczo-socjalne, kulturalno-etyczne, prawne oraz militarne.

Poszczególne artykuły zgrupowane są w pięciu częściach tematycznych:

Pierwsza (s. 1—202, 12 artykułów) analizuje z naciskiem położonym na Europę — system polityczny po zakończeniu I wojny światowej, uwarunkowania wybuchu następnego konfliktu oraz politykę międzynarodową Niemiec już w czasie trwania wojny.

Druga (s. 203—346, 10 artykułów) poświęcona jest zagadnieniom społecznym — psychologicznej mobilizacji społeczeństwa niemieckiego w latach 1933—1939, pozycji elit, stosunkowi społeczeństwa do wojska i wojny.

Część trzecia (s. 347—444, sześć tekstów) zajmuje się problemami gospodarczymi i społeczno-politycznymi; wykorzystaniem doświadczeń i wojny, przygotowaniem gospodarki do wojny, efektywnością gospodarki wojennej.

Czwarta najobszerniejsza (s. 445—744, 19 artykułów) poświęcona jest politycznym i militarnym zagadnieniom prowadzenia wojny. Ograniczono się tu jednak tylko do lat 1939—1942 — od omówienia sytuacji i planów operacyjnych Polski przed wybuchem wojny (artykuł M. Zgórniaka), do rozpoczęcia konfliktu z ZSRR i USA. Poza tę cezurę wykracza jedynie tekst K. H. F r i e s e r a o działalności Komitetu Narodowego „Wolne Niemcy”.